

POZAOBRZĘDOWE PREZENTACJE MUZYKI W KOŚCIOŁACH. WYBRANE ASPEKTY TEOLOGICZNO-PRAWNE

STRESZCZENIE

W obecnych czasach różnorakie formy uprawiania muzyki w kościołach poza obrzędami są zjawiskiem bardzo częstym i wieloaspektowym. Kościół katolicki w Polsce zawarł normy organizowania pozaobrzędowych wydarzeń muzycznych w *Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej* (14 października 2017 r.), która bazuje częściowo na normach Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz Instrukcji Kongregacji Kultu Bożego *O koncertach w kościołach* (5 listopada 1987 r.). Kościół jest przeznaczony do sprawowania kultu Bożego, stąd wszelkie wydarzenia muzyczne poza sprawowaniem kultu powinny jednoznacznie wskazywać na świętość przestrzeni sakralnej. Nie wszystkie prawne regulacje zawarte w Instrukcji Episkopatu Polski są w pełni zgodne z wytycznymi watykańskimi, stąd warto podjąć próbę nowego spojrzenia na organizację pozaobrzędowych prezentacji muzyki w kościołach.

Słowa kluczowe: koncerty w kościołach, miejsce święte, prawo kościelne.

MUSIKALISCHE VERANSTALTUNGEN IN KIRCHEN AUßERHALB DES GOTTESDIENSTES. AUSGEWÄHLTE THEOLOGISCHE UND KIRCHENRECHTLICHE ASPEKTE

ZUSAMMENFASSUNG

Heutzutage sind verschiedene Formen des Musizierens in Kirchen, abgesehen von Ritualen, ein sehr verbreitetes und vielschichtiges Phänomen. Die katholische Kirche in Polen hat die Normen zur Organisation von Musikveranstaltungen außerhalb des Gottesdienstes in die *Anweisung der Polnischen Bischofskonferenz für Kirchenmusik* (14. Oktober 2017) aufgenommen, die teilweise auf den Normen des Kodex des kanonischen Rechtes und der Anweisung der Kongregation für den Gottesdienst *Konzerte in Kirchen* (5. November 1987) basiert. Die Kirche ist der Anbetung Gottes gewidmet, daher sollten alle musikalischen Veranstaltungen, abgesehen von der Anbetung, die Heiligkeit des kirchlichen Raumes deutlich machen. Nicht alle gesetzlichen Regelungen der polnischen Bischofskonferenz sind vollständig konform mit den vatikanischen Richtlinien, daher lohnt es sich, einen neuen Blick auf die Organisation nicht-ritueller musikalischer Darbietungen in Kirchen zu werfen.

Schlüsselwörter: Konzerte in Kirchen, heiliger Ort, Kirchenrecht.

Tematyka wykonywania w kościołach muzyki poza obrzędami nie była poruszana przez wiele wieków. Muzyka kościelna poprzez stulecia rozwijała się jako związana z liturgią i nabożeństwami, a pierwsze jej formy łączyły się ze sprawowaniem świętych czynności. W tym nurcie powstawały śpiewy gregoriańskie i kompozycje wielogłosowe. Te zaś rodzaje muzyki religijnej, które z różnych względów kształtowały się poza liturgią, np. pieśni ludowe, używane były głównie podczas różnego rodzaju nabożeństw¹. Pierwszych form, które wyprowadziły muzykę sakralną poza obszar liturgii, z pewnością należy doszukiwać się w śpiewie fragmentów biblijnych, szczególnie opisów Męki Pańskiej, Zmartwychwstania i narodzenia Chrystusa, które stały się podstawą do tworzenia średniowiecznych dramatów liturgicznych i misteriów. Niektóre z tych form wykonywane były w kościołach i na cmentarzach grzebalnych, jednak już od XIII w. synody sprzeciwiały się tej praktyce, zakazując widowisk i tańców w kościołach i na cmentarzach grzebalnych². Jako uświęcone tradycją pozostało w kościołach m.in. nabożeństwo drogi krzyżowej, rozpowszechnione w średniowieczu i często związane ze śpiewem pieśni nabożnych.

Choć w tej materii nie brakowało nadużyć, od Soboru Trydenckiego w tradycji katolickiej kościół miał pozostawać wyłącznie miejscem sprawowania liturgii i nabożeństw, a organizowanie koncertów w świątyniach (szczególnie w niektóre dni roku liturgicznego) było zakazane, o czym świadczy m.in. encyklika *Annus qui hunc* Benedykta XIV³. Trudno jednoznacznie określić, co miało znaczący wpływ na zainteresowanie pozaobrzędowymi prezentacjami muzyki w kościołach po Soborze Watykańskim II, szczególnie na zachodzie Europy: topniejąca liczba wiernych i chęć przyciągnięcia ich do kościoła, źle rozumiana ekumenia objawiająca się w mieszaniu tradycji katolickich i protestanckich, „amerykanizacja” metod duszpasterskich pod wpływem zielonoświątkowców, baptystów czy mormonów. W latach 80. XX w. sytuacja musiała być na tyle poważna, że w 1987 r. Kongregacja Kultu Bożego wydała instrukcję⁴ zmierzającą do uregulowania kwestii pozaobrzędowych prezentacji muzyki na poziomie Kościołów lokalnych.

Moment, w którym ukazała się watykańska instrukcja, dla Kościoła w Polsce z pewnością nie był czasem, w którym kształtowanie kultury muzycznej należało do priorytetowych zadań. W naszym kraju z coraz większą dynamiką dokonywał

¹ Por. B. ODYA, *Polskie pieśni pasyjne epoki średniowiecza i XVI wieku. Geneza, interpretacja, wykonawstwo w kontekście Lectio divina*, Bydgoszcz 2011, s. 66–69.

² Por. J. WALOSZEK, *Teologia muzyki. Współczesna myśl teologiczna o muzyce*, Opole 1997, s. 101.

³ Por. BENEDYKT XIV, encyklika *Annus qui hunc* (19.02.1749), pkt 13. <https://www.vatican.va/content/benedictus-xiv/it/documents/enciclica--i-annus-qui-hunc--i---19-febbraio-1749--nell--8217-im.html> (20.01.2022).

⁴ Toczy się dyskusja na temat formy watykańskiego dokumentu *O koncertach w kościołach*. Jego tytuł, umieszczony na oficjalnej stronie Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, jednoznacznie wskazuje, że dokument jest instrukcją, a nie listem: *Concerti nelle chiese. Istruzione della Congregazione per il Culto Divino*, Roma 1987 (dalej: OKK). <http://www.cultodivino.va/content/cultodivino/it/documenti/istruzioni/istruzione-concerti-nelle-chiese.html> (20.01.2022).

się oczekiwany przez lata i wspierany przez Kościół przewrót polityczno-społeczny. Świątynie stały się miejscem patriotyczno-religijnych demonstracji, miejscem, w którym śpiewało się pieśni patriotyczne. Trzeba przypomnieć, że w dobie komunizmu przyznawanie się do wiary nie było popularne, również występowanie w kościołach nie było dobrze widziane. Nieliczni artyści, którzy na to się zdecydowali (o ile nie współpracowali z władzą), musieli się liczyć z ostracyzmem i pozbawianiem ich możliwości rozwoju i kariery zawodowej.

W okresie niemalże 35 lat od wydania dokumentu watykańskiego sytuacja zmieniła się diametralnie. Kościoły stały się miejscem promowania kultury muzycznej na wielką skalę. Codziennie można przeczytać informacje o wydarzeniach muzycznych dziejących się w kościołach: koncertach, konkursach, festiwalach o zasięgu lokalnym, ogólnopolskim czy nawet europejskim. Śledząc programy tych wydarzeń, mogą jednak pojawić się wątpliwości, czy to dobrze, że podwoje kościołów otwierają się tak szeroko na wydarzenia muzyczne, szczególnie takie, które z misją Kościoła nie mają niczego wspólnego.

1. Rodzaje pozaobrzędowych prezentacji muzyki w kościołach

Wprawdzie instrukcja watykańska (OKK), a także aktualna *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej* (IEP) zamykają wszystkie wydarzenia muzyczne w kościołach pod wspólnym tytułem „koncertów”, jednak wczytując się głębiej w dokumenty, a także opierając na doświadczeniu muzyka kościelnego, można wskazać różne rodzaje wydarzeń muzycznych w kościołach, stąd w niniejszym artykule przyjęto określenie „pozaobrzędowe prezentacje muzyki”.

Pierwsze miejsce w pozaliturgicznych prezentacjach muzycznych należy przyznać formom, które poprzez muzykę noszą w sobie znamiona rozważania tekstów biblijnych. Są to różnego rodzaju medytacje, w czasie których wykonania muzyki służą bądź refleksji nad czytаныmi tekstami Pisma Świętego, bądź też li tylko przedstawieniu tekstów natchnionych. Takie formy mogą mieć strukturę podobną do celebracji słowa Bożego, z tym, że posługują się one rozbudowanym „komentarzem” muzycznym⁵.

Za następny rodzaj muzycznych prezentacji w kościołach można uznać takie występy, które tematyką zbliżone są do celebracji liturgicznych i nabożeństw. W tradycji polskiej są to m.in.: wieczory kolędowe, adoracje przy żłóbku, adoracje przy Grobie Pańskim, wieczory pieśni pasyjnych czy utworów maryjnych⁶. Szczególnym rodzajem prezentacji muzycznych są różnego typu misteria, łączące w sobie rozważanie tajemnic życia Chrystusa i świętych z duchem modlitwy i pobożności. Powyższe dwie formy Instrukcja watykańska określa jako „koncerty duchowe”⁷.

⁵ Por.: OKK, pkt 9d; *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej*, 2017 (dalej: IEP), pkt 44d.

⁶ Por. OKK, pkt 2.

⁷ *Tamże*.

Najczęstszą formą pozaliturgicznej prezentacji muzyki w kościołach są koncerty, organizowane dość często w formie recitalu. Same pojęcia „koncert” lub „recital” nie są adekwatne do prezentacji muzyki w kościele. Koncerty i recitale ze swojej natury są ukierunkowane na przedstawienie artysty i wykonywanego przez niego repertuaru, co nie powinno być nigdy istotą wykonań muzyki w kościołach, o czym zresztą przypomina IEP w pkt 47.

Coraz częstszą praktyką w kościołach są konkursy muzyki religijnej, najczęściej chóralnej. Konkursy (nazywane także festiwalami), mając na celu rozbudzenie zainteresowania muzyką kościelną wśród wykonawców, stają się dla słuchaczy możliwością spotkania z szerokim repertuarem kompozycji, poprzez które lud Boży od wieków wychwala swojego Pana i kontempluje tajemnice Jego życia.

Kościoły są także akustycznie atrakcyjnym miejscem do realizacji nagrań muzyki, co dodatkowo potęguje fakt, że w wielu świątyniach znajdują się organy piszczałkowe o wysokich walorach artystycznych i historycznych, których przedstawienie poprzez nagrania szerszemu gronu słuchaczy ukazuje wkład wspólnoty wierzących w rozwój kultury muzycznej.

2. Akty prawne

Regulacje prawne dotyczące prezentacji muzyki w kościołach zawarte są w dwóch podstawowych dokumentach: Instrukcji Kongregacji Kultu Bożego *O koncertach w kościołach* (OKK) z 5 listopada 1987 r. oraz *Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej* (IEP) z 14 października 2017 r. Należy dodać, że Instrukcja OKK odwołuje się bezpośrednio do Kodeksu Prawa Kanonicznego (KPK), który w części III (*Miejsca i czasy święte*) wyraźnie określa przeznaczenie miejsc świętych oraz sposób wykonywania w nich władzy kościelnej. Kodeks Prawa Kanonicznego sprawom przeznaczenia miejsc świętych poświęca pięć kanonów, w których czytamy:

Kan. 1205 – „Miejscami świętymi są te, które przez poświęcenie lub błogosławieństwo, dokonane według przepisów ksiąg liturgicznych, przeznaczają się do kultu Bożego lub na grzebanie wiernych”.

Kan. 1210 – „W miejscu świętym dopuszcza się tylko to, co służy sprawowaniu i szerzeniu kultu, pobożności i religii, a zabrania się tego, co jest obce świętości miejsca. Ordynariusz miejscowy może przejściowo zezwolić na użycie go do innych celów, jednakże nie przeciwnych świętości miejsca”.

Kan. 1213 – „Władza kościelna wykonuje swobodnie w miejscach świętych swoje uprawnienia i zadania”.

Kan. 1220 – § 1. „Wszyscy, do których to należy, mają troszczyć się o utrzymanie w kościołach takiej czystości i piękna, jakie przystojują domowi Bożemu, i nie dopuszczać do tego, by działo się w nim coś obcego świętości miejsca”.

Kan. 1222 – § 1. „Jeśli jakiś kościół nie nadaje się już w żaden sposób do sprawowania w nim kultu Bożego i nie ma możliwości odrestaurowania go, może być przeznaczony przez biskupa diecezjalnego do użytku świeckiego, ale nie niewłaściwego”⁸.

⁸ *Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 1984 (dalej: KPK).

Kanony prawa bardzo wyraźnie określają, że w kościołach mogą dokonywać się tylko takie wydarzenia, które są jednoznacznie i czytelnie ukierunkowane na oddawanie czci Bogu i uświęcenie wiernych, a władza kościelna w miejscach świętych wykonuje swoje zadanie w sposób nieskrępowany. Ponieważ Kodeks Prawa Kanonicznego ma charakter normatywny, pozaobrzędowe prezentacje muzyki muszą być organizowane z zachowaniem jego przepisów i wskazywać czytelnie na świętość miejsca, którym jest kościół.

3. Pedagogia wiary i prawda muzyczna

Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego *O koncertach w kościołach* w pkt 5 jasno określa: „Wykorzystanie kościołów do celów niezgodnych z ich przeznaczeniem zagraża właściwej im funkcji znaku chrześcijańskiej tajemnicy, wyrządzając mniej lub bardziej poważną szkodę pedagogii wiary i wrażliwości ludu Bożego. Jak bowiem mówi Pan: «Mój dom będzie domem modlitwy» (Łk 19,46)”. Pedagogia wiary, czyli wychowanie do wiary lub przekazywanie wiary, przekazywanie Objawienia Bożego⁹, jest nadrzędną misją, którą Kościół realizuje we wszystkich dziedzinach swojego funkcjonowania w społeczeństwach, także na płaszczyźnie rozwijania kultury. Dlatego Kościół wspiera swoich wiernych w odnajdowaniu takich rodzajów sztuki, które mają rozwijać ducha prawdziwej religijności. Ta zaś prowadzi nie tylko ku jakiemś pięknemu, ale ku pięknemu wynikającemu z pełnego harmonii obcowania człowieka z Bogiem. Zgodnie z misją Kościoła zadanie to jest realizowane przez wprowadzanie wiernych w głębsze przeżywanie wiary celebrowanej w znakach Paschy Chrystusa, w której dokonuje się pełne zjednoczenie wspólnoty wierzących ze Stwórcą „przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie”. Kościół więc we wszystkich swoich działaniach stara się służyć pogłębianiu owej więzi nie poprzez wskazywanie tylko na jakiś odblask prawdziwego Pięknego, ale przez jasne odwoływanie się do tajemnicy śmierci i zmartwychwstania Chrystusa¹⁰.

Powyższe założenie odnosi się także do wszelkiego rodzaju prezentacji muzycznych: koncertów, medytacji, misterii, konkursów czy festiwali, które odbywają się w kościołach poza sprawowaniem liturgii i nabożeństw. Kierując się porządkiem przyjętym przez prawo i tradycję, Kościół w swoim działaniu, jakkolwiek zainteresowany rozwojem kultury muzycznej i wspierający ją, nie może zastępować instytucji tworzących i upowszechniających kulturę muzyczną¹¹, nie jest bowiem organizacją społeczno-kulturalną, lecz żywą wspólnotą wiary, która w każdym przejawie życia ma wskazywać na Tego, dzięki któremu całe stworzenie odzyskało piękno i dobro utracone poprzez grzech pierworodny. Kościół powinien więc zachęcać do takich prezentacji muzycznych, które będą w sposób czytelny ukazywały Boga jako osta-

⁹ Por. JAN PAWEŁ II, adhortacja apostołska *Catechesi tradendae* (16.10.1979), pkt 58, AAS 71 (1979), s. 1324 nn.

¹⁰ Por. TENŻE, encyklika *Redemptor hominis* (4.03.1979), pkt 10, AAS 71 (1979), s. 274 nn.

¹¹ Por. IEP, pkt 44c.

teczne źródło piękna całego stworzenia, otwierając dla tych prezentacji podwoje przestrzeni sakralnych.

4. Cele prezentacji muzycznych

Instrukcja watykańska w p. 9 niezwykle konsekwentnie wskazuje cel organizowania prezentacji muzyki w kościołach poza obrzędami, odnosząc się tylko do muzyki sakralnej i religijnej. Cel ten jest podporządkowany w pierwszej mierze życiu Kościoła jako wspólnoty wierzących, przeżywającej rok liturgiczny i słuchającej słowa Bożego. Warto jednak zwrócić uwagę na podpunkty c i e, nieodnoszące się bezpośrednio do życia wspólnoty wierzących. W podpunkcie c instrukcja stanowi, że celem prezentacji jest stwarzanie we wnętrzach sakralnych atmosfery piękna i medytacji, ale nie piękna wynikającego ze słuchania jakiegokolwiek muzyki, lecz piękna i medytacji, które biorą się ze spotkania z muzyką religijną i sakralną, co jest wyrażone *explicite* w słowach: „Spełniają one szczególnie istotną rolę”.

Bardzo istotne jest także wskazanie na obowiązek troski o zachowanie „skarbów muzyki kościelnej, które nie mogą zaginać”¹². Troska o pielęgnowanie skarbcza muzyki sakralnej i docenienie tradycji muzycznych Kościoła jest niejako stałym refrenem powtarzanym w wielu dokumentach kościelnych¹³. Troska o zachowanie skarbów muzyki kościelnej ma swój szczególny wymiar podczas organizacji wydarzeń muzycznych w kościołach. W świecie muzyki, w którym jednym z istotnych jest nurt historyzujący tak od strony wykonawstwa, jak i repertuaru, powołaniem muzyków kościelnych jest reprezentatywne propagowanie tradycji kompozycji kościelnych. Jeśli sam kościół miałby, niewystarczająco dbając o swoją tradycję muzyczną, upowszechniać muzykę świecką i to we wnętrzach sakralnych, z pewnością zagroziłoby to przetrwaniu wspomnianych przez instrukcję skarbów muzyki kościelnej.

5. Kryteria wyboru utworów

Obszar problematyki i pytań dotyczących pozaobrzędowych prezentacji muzyki w kościołach jest z pewnością bardzo szeroki, ale zwykle najbardziej dyskutowanym problemem jest dobór repertuaru. Obie instrukcje poruszają tę kwestię. Jest jednak pewna różnica między tekstem watykańskim i polskim w refleksji dotyczącej wyboru utworów do pozaobrzędowych prezentacji muzyki. Instrukcja Kongregacji, powołując się na KPK, w sposób czytelny i kategoriyczny wypowiada się na temat repertuaru prezentacji muzycznych: „Zasada, że kościół może być wykorzystywany do celów, które nie sprzeciwiają się świętości miejsca, stanowi kryterium pozwalające otwierać podwoje kościoła przed koncertami muzyki sakralnej lub religijnej bądź je zamykać przed muzyką innego rodzaju. Wszak najpiękniejsza nawet muzyka symfoniczna sama w sobie nie jest muzyką religijną”¹⁴. Instrukcja Konferencji Episkopatu nie-

¹² OKK, pkt 9e.

¹³ Por.: *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium* (1963), w: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, pkt 112, 114; IEP (1979), pkt 18, 27; IEP (2017), pkt 4, 11.

¹⁴ OKK, pkt 8.

co rozmydla tenor watykańskiego dokumentu, posługując się dość nieszczęśliwym określeniem „koncertów muzyki o charakterze wyraźnie rozrywkowym”¹⁵, nie tłumacząc, co według prawodawcy jest muzyką o charakterze wyraźnie rozrywkowym. W ten sposób wytwarza się prawna luka *intra legem* (norma zbyt ogólnie określa stan faktyczny kwestii prawnej), która może prowadzić do całkowicie błędnych wniosków dotyczących repertuaru prezentacji muzycznych w kościołach, skutkiem czego pedagogia wiary ponosi poważną szkodę, gdyż repertuar, będący w sprzeczności ze świętością miejsca, wypacza całkowicie rozumienie znaku, jakim jest kościół.

Kierując się wskazówkami KPK i OKK, można by dodać tutaj kryteria dotyczące swoistej prawdy na gruncie muzykologicznym. Istotnym kryterium wyboru utworów do prezentacji w kościołach jest ich pierwotne przeznaczenie, związane nie tylko z określeniem inspiracji, ale także z wyobrażeniem wykonania konkretnych dzieł w przestrzeni sakralnej. W kościele powinno być wykonywane to, co do wykonywania w nim zostało stworzone. Chociaż niekiedy od strony elementów dzieła muzycznego trudno uchwycić różnicę między utworami kościelnymi i świeckimi (np. sonaty *da chiesa* i sonata *da camera*), to zawsze należałoby uszanować wolę kompozytorów, którzy świadomie jedne utwory pisali do użytku kościelnego, a inne w celu wykonywania ich poza kościołem, np. w salach koncertowych. Kryterium doboru utworów do wykonania w kościele może być także „formalne” przesłanie kompozycji. Celem tworzenia niektórych rodzajów i gatunków, jak chociażby muzyki symfonicznej (nieprogramowej), jest bowiem ukazanie sztuki w sensie absolutnym. To przesłanie kieruje wykonania utworów o takim charakterze wyłącznie do sal koncertowych, które są miejscem prezentowania piękna sztuki niezależnie od jej koncepcji, rodzaju, formy czy stylu.

Instrukcja Episkopatu Polski z 2017 r. w pkt 44b przytacza cytat z dzieła Jana Pawła II: „Autentyczna forma sztuki jest swoistą drogą dostępu do głębszej rzeczywistości człowieka i świata. Tym samym stanowi też bardzo trafne wprowadzenie w perspektywę wiary”¹⁶. Nie należy jednak zapominać, że owa droga w kościelnych prezentacjach muzycznych musi nabierać cech pełnej klarowności, prowadzącej do spotkania człowieka ze swoim Stwórcą, a nie kończyć się tylko na przedstawieniu samego dzieła sztuki: „(...) nie powinniśmy sądzić, że Bóstwo jest podobne do złota albo do srebra, albo do kamienia, wytworu rąk i myśli człowieka” (Dz 17,29).

6. Organizacja wydarzenia

Podczas lektury obu instrukcji zawierających problematykę pozaochrzędowych prezentacji muzyki dostrzega się podobieństwa w sposobie postrzegania organizacji wydarzeń muzycznych w kościołach. Dotyczą one: stroju oraz zachowania wykonawców i widzów (OKK, pkt 10; IEP, pkt 47), szacunku do Najświętszego Sakramentu, ambony i ołtarza (OKK, pkt 10e; IEP, pkt 46–47) i komentarzy (OKK, pkt 10g; IEP,

¹⁵ IEP, pkt 44c.

¹⁶ JAN PAWEŁ II, *List do artystów*, Watykan 1999, pkt 6.

pkt 50). Niemniej, porównując teksty Instrukcji Kongregacji Kultu Bożego i Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski pod kątem organizacji wydarzeń muzycznych, można dostrzec także pewne różnice.

Instrukcja watykańska wyraźnie określa uprawnienia biskupa względem wydawania pozwolenia na konkretne wydarzenie muzyczne i odnosi się do potrzeby zasięgnięcia opinii osób do tego uprawnionych. „Zezwolenie *per modum actus* na zorganizowanie koncertu w budynku kościoła wydawane jest przez ordynariusza. Może ono dotyczyć jednego koncertu (wyklucza się możliwość objęcia jednym zezwoleniem większej liczby imprez, na przykład w ramach festiwalu czy też cyklu koncertów) (...). W wypełnianiu tego pasterskiego zadania ordynariusz winien korzystać z pomocy i rady komisji diecezjalnej do spraw liturgii i muzyki sakralnej”¹⁷. Tak więc biskup miejsca, według OKK, ma swoją decyzję wyrazić na piśmie (*per modum actus*), ma ona dotyczyć jednego wydarzenia, wreszcie biskup w wydawaniu opinii powinien odnieść się do opinii wyznaczonego przez siebie gremium. Takie określenie obowiązków biskupa dobitnie wskazuje na to, że każde wydarzenie muzyczne mające odbyć się w kościele poza obrzędami jest sytuacją szczególną, wymagającą głębokiej refleksji i przemyślanej decyzji biskupa.

W Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski brakuje nieco klarownego stanowiska wobec podejmowania przez biskupa decyzji dotyczącej organizacji pozaobrzędowych prezentacji muzyki. W tekście, zgodnie z prawem¹⁸, stwierdzono, że decyzja o tym należy do biskupa, pominięto jednak aspekt wydania decyzji *per modum actus*, a co za tym idzie, wystąpienie do biskupa o wyrażenie odpowiedniej zgody. Podczas gdy w instrukcji watykańskiej jasno określono, że prośba o zgodę musi być skierowana do ordynariusza, w dokumencie polskim jest mowa o tym, że biskup „może wyznaczyć osobę lub komisję, do której proboszcz lub rektor kościoła ma obowiązek odpowiednio wcześniej zgłosić chęć zorganizowania koncertu”¹⁹, nie określając (w tym przypadku) kto ma wystąpić o zgodę do biskupa: czy organizatorzy, czy owa osoba lub komisja i czy w ogóle wystąpienie o zgodę do biskupa jest konieczne. W dokumencie polskim pominięto, niestety, także powinność zasięgnięcia przez biskupa rady u osób do tego uprawnionych przy podejmowaniu decyzji o możliwości zorganizowania prezentacji muzycznej w kościele.

Z pewnością dość delikatną kwestią jest wstęp do kościołów podczas prezentacji muzyki. Instrukcja watykańska, idąc torem rozumienia kościoła jako miejsca świętego, w pkt 10c jednoznacznie określa, że „wstęp do kościoła winien być wolny i bezpłatny”. Takiego jasnego określenia brak w Instrukcji Episkopatu Polski. W tekście jest mowa o tym, że wydarzenia muzyczne nie mogą być zwykłą działalnością gospodarczą, a „Organizator ponoszący określone koszty (np. godziwe honorarium dla artystów zawodowych) może zadbać o formę ich zwrotu, zachowując odpowiednie

¹⁷ OKK, pkt 10.

¹⁸ Por. KPK, kan. 1210.

¹⁹ IEP, pkt 49.

przepisy prawa²⁰. Nie zostało jednak dookreślone, czy chodzi tu o przepisy kościelne, zabraniające biletowania imprez muzycznych w kościołach.

7. Błędne implikacje

Patrząc z perspektywy muzyka kościelnego i osoby żywo zainteresowanej kulturą muzyczną, muszę przyznać, że wiele wydarzeń muzycznych odbywających się w kościołach budzi poważne zastrzeżenia dotyczące sposobu rozumienia przez rządców kościołów istoty tego, czym jest miejsce święte i jakie jest jego przeznaczenie. W dzisiejszych czasach niemalże najdrobniejsze wydarzenie, także dziejące się w kościele, szybko staje się wydarzeniem publicznym za sprawą mediów, szczególnie Internetu. Aby uniknąć bezpośredniej krytyki osób lub instytucji kościelnych, pomijając miejsce koncertu, chciałbym przedstawić wydarzenie, które wprawdzie ze względu na pandemię nie doszło do skutku, niemniej jego zapowiedź była szeroko nagłośniona w mediach. Chodzi o biletowany koncert w kościele z okazji 100. rocznicy urodzin św. Jana Pawła II, podczas którego oprócz zagranicznych solistów miały wystąpić dwa renomowane zespoły: Chór Filharmonii Narodowej i orkiestra teatru operowego *La Scala* z Mediolanu. W programie koncertu zaplanowano dwa arcydzieła muzyki symfonicznej: *Odwieczne pieśni* Mieczysława Karłowicza i *IX Symfonię* Ludwiga van Beethovena; repertuar, który w kontekście powyższych rozważań budzi poważne wątpliwości. Nie dotyczą one jednak kwestii czysto muzycznych ani poziomu artystycznego dzieł, które należą do szczytowych osiągnięć w twórczości obu wielkich kompozytorów. Problem dotyczy przesłania tych konkretnych utworów w przestrzeni sakralnej, w dodatku podczas tak ważnego dla Kościoła w Polsce wydarzenia.

Oparty na poemacie F. Schillera finał *IX Symfonii* Ludwiga van Beethovena nie tylko nie spełnia kryteriów muzyki religijnej w sensie chrześcijańskim, ale w swoich odniesieniach pretenduje do antycznego panteizmu i do idei wolnomularskich²¹. Podobnie zresztą inspiracje Karłowicza nie mają niczego wspólnego z chrześcijańską wizją świata. We wstępie do wydanej przez PWM partytury *Odwiecznych pieśni* (tekst Adolfa Chybińskiego, przyjaciela Mieczysława Karłowicza) czytamy: „Odwieczne pieśni są więc najpełniejszą manifestacją panteistycznego *credo* kompozytora, muzycznym wyrazem jego filozofii, apoteozą Natury-Wszechbytu²². W nawiązaniu do wcześniej przedstawionych rozważań należałoby się więc zastanowić, czy idea takiego koncertu we wnętrzu kościelnym miałaby jakiegokolwiek osadzenie w teologicznym rozumieniu funkcji miejsca świętego i czy od strony prawa kościelnego były przesłanki do wyrażenia zgody na taki koncert.

²⁰ *Tamże*.

²¹ Por. R. RDUCH, *Fantom hymnu europejskiego. Wyjaśnienia w sprawie wiersza „Do radości” Friedricha Schillera*, w: G. SZEWCZYK, R. DAMPC-JAROSZ (red.), *Friedrich Schiller w dwusetną rocznicę śmierci*, Wrocław 2006, s. 211, 213.

²² A. CHYBIŃSKI, *Wstęp*, w: M. KARŁOWICZ, *Odwieczne pieśni. Poemat symfoniczny, op. 10*, Kraków 2014.

Zakończenie

Trzeba jeszcze raz przypomnieć tekst Instrukcji Kongregacji Kultu Bożego, który zachęca Konferencje Episkopatów do podjęcia „refleksji i właściwej interpretacji norm kanonicznych, odnoszących się do wykonywania w kościołach różnego rodzaju utworów muzycznych”²³. 22 i 23 września 2021 r. odbyła się, zorganizowana przez Stowarzyszenie Polskich Muzyków Kościelnych, konferencja naukowa *Auferte ista hinc!* Jej tytuł, zapożyczony z biblijnej sceny wypędzenia przekupniów ze świątyni (J 2,13-21), zwanej przez *Biblię Jerozolimską* „Oczyszczenie świątyni”²⁴, skierował umysły prelegentów ku rozważaniom muzykologicznym, teologicznym, prawnym i duszpasterskim na temat tego, jaka muzyka (poza sprawowaniem kultu) może wybrzmiewać w kościołach, tak aby zachować czystość przekazu i znaku, którym jest miejsce święte. Wzrastająca liczba wydarzeń muzycznych w kościołach nie idzie, niestety, w parze z czytelnym promowaniem treści wiary, co jest istotnym zadaniem i misją miejsc świętych. Przyczyny tego stanu leżą nie tylko w braku świadomości eklezjalnej, niekiedy nawet i rządców świątyni, ale także braku aktualnych i jednoznacznych wskazań prawnych. Wobec wielu wątpliwości i wielu nieprawidłowości odnoszących się do szeroko pojętej problematyki organizacji wydarzeń muzycznych w miejscach świętych dobrze byłoby podjąć gruntowną refleksję nad potrzebą przygotowania osobnego dokumentu rozszerzającego tekst Instrukcji KEP; dokumentu dogłębnie wyjaśniającego i klarownie przedstawiającego stanowisko Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce wobec pozaliturgicznych prezentacji muzyki we wnętrzach sakralnych.

LITERATURA

BENEDYKT XIV, encyklika *Annus qui hunc* (19.02.1749). <https://www.vatican.va/content/benedictus-xiv/it/documents/enciclica--i-annus-qui-hunc--i---19-feb-braio-1749--nell--8217-im.html> (20.01.2022).

Biblia Jerozolimska, Poznań 2002.

CHYBIŃSKI A., *Wstęp*, w: M. KARŁOWICZ, *Odwieczne pieśni. Poemat symfoniczny*, op. 10, Kraków 2014.

Concerti nelle chiese. Istruzione della Congregazione per il Cultu Divino, Roma 1987.

Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej, 1979.

Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej, 2017.

JAN PAWEŁ II, adhortacja apostołska *Catechesi tradendae*, AAS 71, 1979.

JAN PAWEŁ II, encyklika *Redemptor hominis*, AAS 71, 1979.

JAN PAWEŁ II, *List do artystów*, Watykan 1999.

Kodeks Prawa Kanonicznego, Poznań 1984.

²³ OKK, pkt 3, 4.

²⁴ *Biblia Jerozolimska*, Poznań 2002, s. 1478.

Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium (1963), w: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002.

ODYA B., *Polskie pieśni pasyjne epoki średniowiecza i XVI wieku. Geneza, interpretacja, wykonawstwo w kontekście Lectio divina*, Bydgoszcz 2011.

RDUCH R., *Fantom hymnu europejskiego. Wyjaśnienia w sprawie wiersza „Do radości” Friedricha Schillera*, w: G. SZEWCZYK, R. DAMPC-JAROSZ (red.), *Friedrich Schiller w dwusetną rocznicę śmierci*, Wrocław 2006.

WAŁOSZEK J., *Teologia muzyki. Współczesna myśl teologiczna o muzyce*, Opole 1997.